

Tina Bohak

Konservatorij za glasbo in balet Maribor

NOVA SPOZNANJA O ŽIVLJENJU IN DELOVANJU PEVCA IN PEDAGOGA JULIJA BETETTA (1885–1963)

Izvleček

Prispevek obravnava nova spoznanja o umetniški in pedagoški poti Julija Betetta, katerega 50. obletnico smrti obeležujemo v letošnjem letu. Avtorica obravnava umetnikovo življenje z vsemi bistvenimi prelomnicami in uspehi, ki se navezujejo na njegovo zasebno življenje in operno ter pedagoško kariero. Sistematično je predstavljeno umetniško delovanje v zanj ključnih mestih delovanja, kot so si časovno sledila: Ljubljana – Dunaj – Ljubljana – München – Ljubljana, prav tako je v posebnem segmentu osvetljeno Betettovo pedagoško delovanje na ljubljanskem Konservatoriju Glasbene matice in njegovi drugi organizacijski obliki, Državnem konservatoriju ter kasneje na ljubljanski Glasbeni akademiji in povojni Akademiji za glasbo.

Ključne besede: Julij Betetto, umetnik, pedagog, Konservatorij Glasbene matice, Državni konservatorij, Glasbena akademija, Akademija za glasbo

Abstract

New Facts about the Life and Work of Opera Singer and Teacher Julij Betetto (1885–1963)

The article explains new facts about the life of art and pedagogical way of Julij Betetto. In 2013 we mark the 50th anniversary of his death. In the individual segments of the article the author outlines all essential life events considering his private life, Opera and teaching career. The author systematically presents Betetto's artistic work in key areas of his professional Opera career followed by timeline: Ljubljana – Vienna – Munich – Ljubljana as well as his pedagogical work at the Conservatorium of Glasbena matica in Ljubljana and its organizational forms, State Conservatorium and later at the Music Academy in Ljubljana and the Academy of Music after the Second War.

Key words: Julij Betetto, artist, teacher, Conservatorium of Glasbena matica, State Conservatorium, Music Academy, Academy of Music

Uvod

Basista Julija Betetta uvrščamo med najpomembnejše slovenske, v širšem okviru tudi evropske glasbene poustvarjalce 20. stoletja. Odpel in odigral je sto petinsedemdeset opernih vlog in vsaj sto triinsedemdeset koncertov klasičističnega, romantičnega in sodobnejšega repertoarja, kar je v celoti več kot tri tisoč štiristo nastopov.¹

O življenju in delu Julija Betetta sta sicer doslej objavljeni dve monografski publikaciji, katerih avtorja sta Vilko Ukmar: *Srečanja z Julijem Betettom* (Ljubljana, DZS, 1961) in Ciril Cvetko: *Julij Betetto – umetnik, pedagog in organizator glasbenega šolstva* (Ljubljana, Slovenski gledališki in filmski muzej, 1990). Ukmarjevo delo je oblikovano kot intervju z umetnikom oziroma pogovor, v Cvetkovi monografiji pa je predstavljena življenjska pot Julija Betetta, s poudarkom na njegovi umetniški poti – od delovanja v Dunajski dvorni operi, vrnitvi v domovino, delovanja v Münchnu in spet v ljubljanski Operi, vse do njegovega pedagoškega udejstvovanja, ki pa je predstavljeno le v obrisih. Avtor v monografiji ne navaja virov, zato podatki niso preverljivi. Ker je nekatere mogoče rekonstruirati oziroma prepoznati, ugotovimo, da se je avtor naslanjal na arhivsko gradivo, ohranjeno v Gledališkem muzeju, kjer skozi Betettova pisma dobimo zaokroženo sliko o njegovi umetniški karieri, ne pa tudi o njegovem pedagoškem delu. V Ukmarjevem delu *Srečanja z Julijem Betettom* so predstavljeni umetnikova osebnost, operna kariera in obrisi njegovega pedagoškega udejstvovanja, vendar le skozi avtorjeve pogovore z Betettom, tako da tudi v tem primeru ni navedene ustrezne bibliografije. Obe monografski publikaciji dopolnjujeta novejši študiji avtorice pričujočega članka, in sicer diplomsko delo *Julij Betetto in njegova vloga v razvoju glasbenega šolstva na Slovenskem* ter izsledki doktorske disertacije *Pevska šola Julija Betetta*. V pričujočem prispevku objavljamo najnovejša spoznanja o življenjskih prelomnicah Julija Betetta, ki jih je bilo mogoče prepoznati na podlagi doslej neobdelanih ali nedosegljivih virov, kot so njegovi učni načrti, metodika poučevanja petja, osebna pisma, dnevnik, zvezek, ki ga je uporabljal pri poučevanju, prav tako pa so neprecenljiv vir predstavljali pogovori s še živečimi Betettovimi učenci, gospo Marijo Bitenc Samec in gospodom Petrom Bedjaničem ter njegov osebni notni zvezek, ki ga je uporabljal pri pouku z Julijem Betettom.²

---

¹ Osebni dnevnik Julija Betetta, v zasebni zbirki avtorice.

² Tina Bohak, *Pevska šola Julija Betetta*, doktorska disertacija, Ljubljana: Akademija za glasbo, 2013.

Življenjske prelomnice Julija Betetta (1885–1963)

Julij Betetto se je rodil 27. avgusta 1885 v Ljubljani, očetu Evgenu, po rodu Italijanu, ki je prišel v Ljubljano »s trebuhom za kruhom« iz kraja Trebaseleghe³ v padovanski pokrajini, in materi Julijani (roj. Heinrich) iz Žužemberka. Oče Evgen, ki je bil med drugim odličen pevec in zelo zavzet za ljudsko pesem, je imel v Florjanski ulici v Ljubljani metlarsko delavnico. Ko je bilo Juliju komaj sedem let, mu je umrla mati, pri devetih letih je izgubil še očeta in postal sirota. Oče se je tik pred smrtjo ponovno poročil, vendar Julij tega ni mogel sprejeti, zato se je z dvanajstimi leti preselil k svojemu skrbniku Andreju Reichlu na Stari trg 11, kjer je ostal do šestnajstega leta.⁴ Julij je glasbeno nadarjenost verjetno podedoval po očetu in imel lep deški sopran. Njegovo muzikalnost je opazil pater Angelik Hribar⁵ in ga vključil v frančiškanski cerkveni pevski zbor, ko mu je bilo dvanajst let. Hribar, ki je bil od leta 1873 *regens chori* frančiškanske cerkve v Ljubljani, soustanovitelj Cecilijinega društva in kar sedemindvajset let učitelj klavirja ter koralnega in figuralnega (večglasnega, op. p.) petja na ljubljanski orglarski šoli, je Juliju posredoval osnovno glasbeno izobrazbo - poučeval ga je glasbeno teorijo in osnove harmonije. Po mutaciji je Betetto s šestnajstimi leti pričel peti v zboru pri Sv. Jakobu v Ljubljani, ki ga je v času od leta 1899 do oktobra 1910 vodil takratni ravnatelj in učitelj na šoli Glasbene matice, operni pevec in skladatelj Fran Gerbič. Kot pevski pedagog je Gerbič kmalu opazil razsežnosti Betettovega nizkega in polnega glasu ter ga leta 1902 vpisal v šolo Glasbene matice.⁶

Z osemnajstimi leti (leta 1903) je Julij Betetto na pobudo tenorista Josipa Pavška⁷ (1861–1907) pristopil k ljubljanskemu Dramatičnemu društvu in se vpisal v operni zbor. Kot zborist je na odru ljubljanske Opere debutiral v predstavi Petra Iljiča Čajkovskega *Jevgenij Onjegin* decembra 1903, kot solist pa se je prvič predstavil decembra istega leta v vlogi Mihe v Smetanovi *Prodani nevesti*. Prvi kritik, ki je opazil Betetta kot pevca, je bil Adolf Robida

3 Ime kraja je razvidno iz ročno narisane skice s krajem Trebaseleghe v sredini, kjer se je rodil Eugenio Betetto, sin Angela Betetta. Slovenski gledališki muzej (dalje SGM) Ljubljana, fond Julij Betetto, I. Listine, potrdila, izpiski, tiskovine in vizitke, št. 4.

4 Vilko Ukmar, *Srečanja z Julijem Betettom*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1961, str. 10–11. Ukmar navaja njune pogovore.

5 Redovnik in skladatelj Angelik Hribar (prvotno ime Jožef) se je glasbeno izobraževal pri Kamilu Mašku, Antonu Nedvédu in Antonu Foersterju. Njegove skladbe so prežete z ljudsko melodiko in z značilnostmi cecilijanskega gibanja. Tončka Stanonik, Lan Brenk, *Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008, str. 364.

6 Dr. Radoslav Hrovatin, »Pregled dela slovenskega umetnika ob jubileju Julija Betetta«, *Gledališki list, Opera* 27 (1947/1948), št. 11, str. 167.

7 Josip Pavšek je bil od leta 1876 angažiran kot pevec pri uprizoritvah opernih in operetnih predstavah v Ljubljani ter pri družabnih in koncertnih prireditvah ljubljanske Narodne čitalnice in Dramatičnega društva. Kot tenorist je bil leta 1892 angažiran v Slovenskem deželnem gledališču in bil med prvimi veljaki, ki so ustvarili osnovo za slovensko operno kulturo. Med njegovimi najvidnejšimi vlogami sta Vašek v Smetanovi operi *Prodana nevesta* in Turiddu v operi *Cavalleria rusticana* Pietra Mascagnija. Smiljan Samec (ur.), *Slovenski gledališki leksikon*, Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 1972, str. 497–498.

(1885–1928).⁸ Takrat dvajsetletnemu mladeniču, ki je pel vlogo Gašperja v Webrovi operi *Čarostrelec* je že pred šolanjem napovedal lepo prihodnost, ko je zapisal: »[...] *Njegov mladostni glas sicer ni še posebno šolan, a smelo trdimo, da slovenska opera še ni imela basista, ki bi imel tako močan, tako obsežen, tako čist in simpatičen glas kakor g. Betetto. Dobil je ta večer tudi vence, šopke in druga darila, saj je Slovenec, in naša najsrčnejša želja je, da ostane g. Betetto pri slovenskem odru in da si Dramatično društvo ohrani tako nadebudnega umetnika.*«⁹ V nadaljnjih štirih letih, ki jih je preživel v ljubljanskem opernem gledališču, je Betetto odpel dvaintrideset opernih in šest operetnih vlog. Bil je med drugim knez Gremin v *Jevgenij Onjeginu* Petra Iljiča Čajkovskega, Don Basilio v Rossinijevem *Seviljskem brivcu*, Beneš v *Daliborju* in Kecal v Smetanovi operi *Prodana nevesta*, Ramfis v Verdijevi *Aidi* in Mefisto v Gounodovem *Faustu*. Pogodba je v tistem času narekovala solistom, da so morali odigrati še katero izmed dramskih vlog in Betetto jih je odigral kar petinštirideset (med drugim vlogo kovača Sajetovega Jureta v *Divjem lovcu* Frana Saleškega Finžgarja, čevljarja Bojca v *Desetem bratu* Josipa Jurčiča, občinskega svetnika Klandra v komediji Ivana Cankarja *Za narodov blagor*, ...). V obdobju pred prvo svetovno vojno ljubljansko gledališče še ni imelo državne podpore – gledališčniki (igralci in pevci) so dobivali plačo le v času sezone, ki je trajala od septembra do aprila, po sezoni pa so se morali znajti drugače. Operni solisti so pogosto s samostojnimi koncerti gostovali po Sloveniji, na ozemlju Hrvaške in Bosne ter se družili z dramskimi igralci, kar je bilo za čas izven sezone zelo značilno. Betetto se je tako leta 1904 priključil gledališki skupini hrvaškega igralca Leona Dragutinovića (1873–1917), ki je gostovala največ po Hrvaški, kjer je igral v drami in pel v opereti, nekaj let kasneje pa se je priključil gledališki družini Antona Cerarja – Danila (1869–1958). Petje je Betettu pomenilo življenjski slog, zato si je ob dramskem poustvarjanju uredil še koncertna gostovanja v drugih krajih in nastopal v Trstu, Zagrebu, na Reki in drugod.¹⁰ Z

⁸ Dramatik in kritik Adolf Robida (v virih imenovan tudi kot Adolf Rosiva) je po opravljeni maturi na gimnaziji v Ljubljani (1903) študiral slavistiko in germanistiko (1903–1908) na Dunaju in dva semestra solopetje na tamkajšnjem konservatoriju. Proforski izpit je opravil leta 1911 in 1913 in se usposobil za nemško in slovensko stenografijo. Kot gimnazijski profesor je služboval v Kranju, na ljubljanskem učiteljski ter na ljubljanski realki. V revijalnem tisku (*Zora, Slovenski narod, Dom in svet*) je objavljajl črtice in pesmi, pa tudi eseje in razprave o slovenski dramatik. Zanimanje za gledališče ga je privedlo h kritiki. Leta 1905 je v *Zori* napisal razpravo »Slovensko Gledališček«, ki kaže literarno in družabnostno pojmovanje gledališke umetnosti. V tej smeri je pisal poročila o gledaliških predstavah v literarnem mesečniku *Dom in svet* (1905–1908, 1920, 1924), deloma tudi v časniku *Slovenec* (1905, 1911–1912, 1914, 1918). Robida se je podpisoval kot AR in Stereophob. Njegove ocene razodevajo slovstveno razgledanost, dobro poznavanje gledališkega življenja, dunajsko šolo in včasih zelo ostro sodbo. S svojo organizatorsko dejavnostjo (v Ljubljani je leta 1911 postavil Ljudski oder, organiziral gledališko sezono, vodil gledališko šolo) je močno vplival na razvoj amaterskega gledališča. Kot stenograf je sestavil *Slovensko stenografsko čitanko* (1921). Slovenski biografski leksikon, dostopno na spletnem naslovu: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2584/VIEW/>, dostop 31. 5. 2013.

⁹ Adolf Rosiva, »Slovenska opera«, *Dom in svet* 19 (1906), št. 2, str. 126–127. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6LBXKJVM/?query=%27keywords%3da+rosiva%27&page=25>, dostop 18. 10. 2012. 8. 10. 2012.

¹⁰ Ciril Cvetko, *Julij Betetto – umetnik, pedagog in organizator glasbenega šolstva*, Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1990, str. 19.

uspešnimi nastopi si je pridobil naklonjenost strokovne in laične javnosti. Konec marca 1905 je na koncertu v Trstu pel arijo Gremina iz opere *Jevgenij Onjegin* Petra Iljiča Čajkovskega in kritik *Triester Tagblatt*a je zapisal, da je bil Betettov nastop [...] »odkritje izrednega pevca, ki je izzval vihar priznanja in ki ni preje odnehal, dokler ni ponovil arije.«¹¹ Podobne kritike so se vrstile tudi leto kasneje. V reškem *Novem listu* je konec maja 1906 kritik pisal o koncertu, ki ga je Betetto izvedel na Trsatu in pri njem izpostavil izjemne pevske kvalitete in zmožnosti ter ga označil kot [...] »inteligentnega pevca s krasnim, polnozvenečim glasom, ki je očaral in elektriziral občinstvo« [...].¹²

Pevcu velikega kova pa operno in koncertno udejstvovanje ni bilo dovolj. Sodeloval je še v vokalnem kvartetu, v katerem so ob njem (pel je drugi bas) peli še poštni uradnik Fran(c) Matjan¹³ – prvi tenor, stavbni inženir Rudolf Treo¹⁴ – drugi tenor in zasebni uradnik Rudolf Medič¹⁵ – prvi bas. Ob večerih so peli po gostilnah in najrazličnejših družabnih prireditvah z namenom razveseljevati sebe in druge, s posebno vneto pa so peli podoknice.¹⁶

Betettova želja po pevskem izpopolnjevanju je bila z leti vse večja, čeprav se je v zgodnji mladosti izobraževal pri dobrih glasbenikih, kot so bili Angelik Hribar, Fran Gerbič in kasneje še Matej Hubad.¹⁷ Med vsemi je najbolj cenil Hubada, o katerem je večkrat povedal, da mu je bil drugi oče, spoštovan učitelj in edini prijatelj.¹⁸ Želel si je na študij petja na konservatorij v Prago ali na Akademijo za glasbo in gledališko umetnost na Dunaj. Samoiniciativno je leta

¹¹ *Triester Tagblatt*, 26. 3. 1905, NUK, Glasbena zbirka, fond Matej Hubad, Dokumentacija, leto 1905.

¹² V. Ukmar, n. d., str. 26–27, C. Cvetko, n. d., str. 19.

¹³ Objavljeno v rubriki Osebnosti, Kmetijske in rokodelske novice 57 (1899), št. 11, str. 106, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TMUFOR2Z/?query=%27keywords%3dKmetijske+in+rokodelske+novice%27&page=100&fyear=1899>, dostop 10. 11. 2012. Objavljeno v rubriki Uradni seznam izgub o izgubah 17. pešpolka, Slovenec 42 (1914), št. 232, str. 4. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-438MHHPR/?query=%27keywords%3dSlovenec+politi%C4%8Den+list+za+slovenski+narod%27&page=100&fyear=1914&sortDir=ASC&sort=title&page=2>, dostop 10. 11. 2012.

¹⁴ Vlado Valenčič, "Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja", Kronika 18 (1970), št. 3, str. 138, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WHR08XD9/?query=%27keywords%3dljubljansko+stavbeni%C5%A1tvo%27&page=25>, dostop 5. 1. 2013. Adresar mesta Ljubljane in okolice, Ljubljana: Adana, založniška in propagandna družba, 1928, str. 459, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KRMQICCG/?query=%27keywords%3dadresar+ljubljane%27&page=25>, dostop 5. 1. 2013.

¹⁵ Adresar mesta Ljubljane in okolice, n. d., str. 303, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KRMQICCG/?query=%27keywords%3dadresar+ljubljane%27&page=25>, dostop 5. 1. 2013.

¹⁶ V. Ukmar, n. d., str. 27., C. Cvetko, n. d., str. 19–20.

¹⁷ Zborovodja, dirigent in pedagog Matej Hubad je leta 1898 končal študij na dunajskem konservatoriju. Na šoli Glasbene matice v Ljubljani je od leta 1891 poučeval petje, klavir in teoretske predmete ter vodil pevski zbor, leta 1917 pa je postal njen ravnatelj. Ko je leta 1919 po njegovi veliki zaslugi šola prerasla v konservatorij, je bil na njem do leta 1933 ravnatelj in profesor solopetja. Bil je osrednja osebnost slovenskega glasbenega življenja. Zbor Glasbene matice se je pod njegovim vodstvom umetniško razvil in se z izvedbami velikih vokalno-instrumentalnih del uveljavil tudi zunaj območja današnje Slovenije. Hubad je vzgojil večino slovenskih opernih in koncertnih pevcev pred 1. svetovno vojno in po njej (Julij Betetto, Josip Križaj, Pavla Lovše, Josip Rijavec ...). T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 369.

¹⁸ V. Ukmar, n. d., str. 19.

1905 odšel na Dunaj na avdicijo k takratnemu dirigentu Dvorne opere Franzu Schalku (1863–1931), da bi ga poslušal in ocenil njegove glasovne dispozicije. Preizkusu je prisostvoval tudi takratni operni direktor Gustav Mahler (1860–1911). O avdiciji je Betetto povedal: »*Ko smo bili že vsi zbrani, je v dvorano pribrzel majhen možak z izrazito glavo. Imel je široko, poudarjeno brado, debele ustnice in ščipalnik na močnem nosu; nad izredno visokim čelom pa so se košatili črni lasje. Žile so mu bile nenavadno napete in kretnje nervozne. Bil je operni direktor, komponist Gustav Mahler. Preletel me je rahel trepet; a ko sem pričel peti, je glas kar vrel iz mojega grla. [...]*«¹⁹ Schalk je Betettu napisal tako pozitivno oceno, da bi mu morala omogočiti takojšnje nadaljnje izpopolnjevanje, a se je to zaradi njegovega slabega gmotnega položaja (ni dobil štipendije) zgodilo šele čez dve leti. O mladem basistu Betettu je zapisal: »*Gospod Julius Betetto ima zelo lep in skrajno izoblikovan bas. Ob pravilnem ravnanju in metodični izobrazbi (ki bi trajala približno 3 leta) sem brez dvoma mnenja, da mu je odprta pot za kariero kot dramatičnemu pevcu.*«²⁰ K temu, da je Betetto štipendijo za šolanje na Dunaju vendarle dobil, je največ pripomogel njegov uspešni nastop v Verdijevem *Rekviemu*, ki ga je Glasbena matica pod vodstvom Mateja Hubada izvedla spomladi leta 1907 v ljubljanski Unionski dvorani.²¹ Štirje vplivni ljubljanski Matičarji: sodnik in načelnik oddelka za socialno politiko v Ljubljani, dr. France Goršič (1877–1967),²² poznejši ravnatelj celjske gimnazije profesor Anton Jeršinovič (1876–1925),²³ sodni svetnik Karol

¹⁹ Prav tam, str. 40.

²⁰ »Herr Julius Betetto besitzt eine sehr schöne und im höchsten Grade ausbildungswerte Bass-Stimme. Bei richtiger Behandlung und methodischer Ausbildung (die etwa 3 Jahre in Anspruch nehmen wird) scheint es mir zweifellos, das ihm eine grosse Karriere als dramatischer Sänger offen steht. Franz Schalk, k.u.k. Hofopernkapellmeister, Wien.« C. Cvetko, n. d., str. 20.

²¹ *Slovenec* 35 (1907), št. 106, str. 6. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LV0M7V1E/?query=%27keywords%3dslovenec+10.5.1907%27&pageSize=25>, dostop 8. 12. 2012.

²² Pravniki France (Fran) Goršič je bil leta 1903 promoviran na Pravni fakulteti v Gradcu. Med leti 1905–1918 je bil sodnik v Ilirski Bistrici, Kostanjevici in Kamniku. Leta 1919 je postal deželni sodni svetnik, nato je delal v upravnih službah na področju socialne politike v Ljubljani. Iz virov je mogoče zaslediti, da je bil aktiven član Glasbene Matice v Ljubljani – v društvenem letu 1905/1906 je bil član Odseka za evidenco in nabavo novih članov ter namestnik in blagajnik Odseka za upravo pokojninskega zaklada. SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, I. Listine, potrdila, izpiski, tiskovine in vizitke, št. 29. NUK, Glasbena zbirka, mapa Glasbena Matica – poročila 1874–1910, *Izvestje Glasbene Matice v Ljubljani* o 34. društvenem letu 1905/6, Ljubljana: Glasbena Matica, 1906, str. 31–32. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 304. Glej tudi: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:0631/VIEW/>, dostop 26. 8. 2012.

²³ Ravnatelj Anton Jeršinovič se je po opravljeni maturi na gimnaziji v Novem mestu vpisal na Filozofsko fakulteto na Dunaju, da bi se usposobil za pouk klasičnih jezikov na gimnazijah. Po študiju se je vrnil v domovino in postal suplent na gimnaziji v Kranju, kasneje pa je poučeval še na I. državni gimnaziji v Ljubljani, na državni realni gimnaziji v Kranju in na državni realni gimnaziji v Ljubljani. 1. 10. 1919 je Anton Jeršinovič postal ravnatelj na realni gimnaziji v Celju. Bil je podpredsednik Glasbene matice, nekaj časa predsednik Jugoslovanske matice, prav tako je delal za Podporno društvo ubogih dijakov. Prim. »Ravnatelj Anton Jeršinovič«, *Nova doba* 7 (1925), št. 119, str. 2. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-PM8K8K1V/?query=%27keywords%3dravnatelj+anton+jer%C5%A1inovi%C4%8D%40OR%40fts%3dravnatelj+anton+jer%C5%A1inovi%C4%8D%27&pageSize=25>, dostop 25. 8. 2012.

(Karel) Zottmann²⁴ in državni pravnik dr. Edvard Pajnič (1872–1952)²⁵ so se zavzeli zanj in prevzeli jamstvo, da je dobil štipendijo. Dr. Goršič je za Betetta dobil posojilo v posojilnici v Voloskem (manjši ribiški kraj pri Opatiji, op. p.) in ta mu je pošiljala mesečne prejemke na Dunaj, kamor je Betetto odšel jeseni 1907, vendar pod pogojem, da svoj dolg povrne, ko pride do lastnega zaslužka, kar je v prihodnjih letih tudi izpolnil.²⁶

Dirigent Schalk je Betettu svetoval zasebni študij solopetja, in sicer pri takrat najbolj priznanem dunajskem pevskega pedagogu Augustu Iffertu (1859–1930), ki je bil znan po tem, da je uspešno izpopolnjeval tehniko petja, in sicer pri kasneje velikih umetnikih, kot so bili nemška kontraaltistka Frieda Langendorff (1868–1947), danski tenorist Erik Schmedes (1868–1931), nemški basbaritonist Albert Fischer (1865–1937), češki basist Egon Fuchs (1886–1958) in drugi. Napisal je več del o teoriji glasbe, ki se veliko uporabljajo pri pouku solopetja in šolah govora še danes: *Allgemeine Gesangsschule* (Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1895), *Sprechschule für Schauspieler und Redner* (Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1911) in *Etwas vom Gesange* (Leipzig: Leuchart, 1929). August Iffert spada med najpomembnejše pevske pedagoge svojega časa.²⁷ Višina štipendije Betettu ni omogočala, da bi obiskoval zasebne pevske ure pri znamenitem pedagogu, saj je ena pevska ura znašala trideset zlatih kron.²⁸ Tako se je vpisal v Iffertov razred na akademijo, kjer se je izpopolnil predvsem v pevski tehniki, ki mu je služila kot zgled pri lastnem poučevanju solopetja. Dodeljen je bil v »*erste Ausbildungsklasse*«, torej predzadnji letnik akademije, in jo v dveh letih z odliko končal. Na tej ustanovi je potekala tudi operna šola, ki jo je vodil prvi režiser

²⁴ Iz virov je mogoče zaslediti le, da je bil Karol Zottmann imenovan za avskultanta (sodniškega pripravnika) v aprilu leta 1897 na Okrajno sodišče v Ložu, oktobra istega leta pa v Logatec. Dostopno na spletnih naslovih: www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NY9VM0YR/.../PDF, 26. 8. 2012, www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-LQ825P21/...631f.../PDF, dostop 26. 8. 2012.

²⁵ Pravnik Edvard Pajnič je leta 1897 končal študij prava v Gradcu. Delal je v pravosodju, v obdobju 1918–1930 kot svetnik višjega deželnega sodišča v Ljubljani, od leta 1927 je bil predsednik senata. V obdobju 1920–1929 je poučeval pravne predmete na Tehniški fakulteti in drugih šolah. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 794. Glej tudi: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1931/VIEW/>, dostop 26. 8. 2012.

²⁶ V. Ukmar, n. d., str. 30–33.

²⁷ Nemški pevski pedagog in skladatelj August Iffert je študiral petje v Hannoveru in Berlinu, kratek čas je deloval kot pevec (med drugim je poustvaril vlogi Don Fernanda v Beethovnovem *Fideilu* in Valentina v operi *Faust* C. Gounoda) in igralec. Leta 1884 je zapustil odrske deske in postal pevski pedagog v Leipzigu. Od leta 1891 je kot mednarodno priznani pevski pedagog poučeval na Konservatoriju za glasbo v Kölnu, leta 1893 je odšel v Dresden in leta 1904 (oz. po nekaterih podatkih že leta 1898) na Dunaj, kjer je poučeval petje na Konservatoriju prijateljev Glasbenega društva (Conservatorium der Gesellschaft der Musikfreunde), ki je predhodnik današnje Univerze za glasbo in upodabljaajočo umetnost na Dunaju (*Universität für Musik und darstellende Kunst Wien*). Leta 1909 se je vrnil v Dresden. Dostopno na spletnih naslovih: http://de.wikipedia.org/wiki/August_Iffert, dostop 17. 10. 2012, <http://d-nb.info/gnd/117124591/about/html>, 17. 11. 2012, http://toolserv.org/~apper/pd/person/August_Iffert, dostop 17. 11. 2012.

²⁸ Za primerjavo je potrebno osvetliti podatke o povprečnih plačah na slovenskem ozemlju pred prvo svetovno vojno: delavske mezde so znašale 50–200 kron mesečno, plače uslužbencev 200–500 kron, plače direktorjev pa 1000–2500 kron. France Kresal, »Mezde in plače na Slovenskem od novele obrtnega reda 1885 do kolektivnih pogodb 1991«, v: *Prispevki za novejšo zgodovino* 35 (1995), št. 1–2, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, str. 10–12, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:20>, dostop 21. 5. 2013.

dunajske Dvorne opere August Stoll (1853–1918). Betettov izjemen pevski talent je kmalu opazil in mu leta 1908 ponudil pogodbo s sustentacijsko²⁹ plačo v Dvorni operi, kjer je nastopal vse do konca sezone 1921/22. Debutiral je po zaključeni akademiji, leta 1909, in sicer kot Lampe v komični operi *Zapečateni* skladatelja Lea Blecha (1871–1958), ki jo je dirigiral Felix Weingartner (1863–1942), avstrijski skladatelj in velik dirigent. Publika in kritika sta bili nad Betettovim nastopom navdušeni. Poročevalec časopisa *Wiener allgemeine Zeitung* je po uprizoritvi izpostavil »nenavadno lep Betettov glas in izrazit parlando« ter mu napovedal sijajno pevsko prihodnost.³⁰ Postopno je kot obetaven umetnik prevzel vse večje basovske vloge, od liričnih do dramatičnih in buffo vlog – med najuspešnejše pa zagotovo sodi vloga Kecala v Smetanovi operi *Prodana nevesta*, ki jo je na Dunaju prvič izvedel pri petindvajsetih letih in je bila nedvomno vloga, ki ga je spremljala vse življenje. Betettovo poustvarjanje vloge Kecala je postalo sinonim za najbolj dovršeno poustvarjen lik tako v tehničnem kot tudi igralskem smislu.³¹ V času pevskega udejstvovanja na Dunaju je sodeloval z najbolj cenjenimi dirigenti tistega časa, med drugim z Brunom Walterjem (1876–1962), Felixom Weingartnerjem, Richardom Straussom (1864–1949), Wilhelmom Furtwänglerjem (1886–1954), Oskarjem Nedbalom (1874–1930) in drugimi. Na odrskih deskah so bili njegovi kolegi že takrat nekateri slavni solisti: Mattia Battistini (1856–1928), Marian Jeritza (1887–1982), znameniti tenor Enrico Caruso (1873–1921), Tito Ruffo (1877–1953), Leo Slezak (1873–1946), Lotte Lehmann (1888–1976), Richard Tauber (1891–1948), Richard Mayr (1877–1935) in drugi. Po njegovi statistiki naj bi v obdobju od oktobra 1909, ko je debutiral v Dvorni operi, do junija 1922, ko je tam zadnjič nastopil v vlogi Truffaldina v operi *Ariadna na Naksosu* (Ariadne auf Naxos) R. Straussa, peł kar tisoč dvesto dvajsetkrat!³² V času študija je kot solist občasno gostoval tudi na domačih tleh, in sicer s koncerti in to zelo uspešno. O tem med drugim priča kritika Stanka Premrla, ki pravi: »Koncert 'Gl. Matice', ki se je vršil dne 9. marca pod vodstvom koncertnega vodja g. M. Hubada, je bil odličen dogodek med Slovenci. [...] Proizvajanje 'Jeftejeve prisege' [H. Sattner op. p.] je bilo vobče prav dobro in precizno. Videlo se je, da sta zbor in orkester zelo skrbno naštudirala, za kar gre vse priznanje g. koncertnemu vodju M. Hubadu. [...] Med solisti je imel največjo vlogo g. Julij Betetto. Naš rojak, sedaj c. kr. (cesarsko-kraljevi op. p.) dvorni operni pevec na Dunaju. On napreduje očitno od leta do leta. Že pred enim letom smo se zavzeli nad njegovim sigurnim nastopom, smo občudovali njegov polnodoneči, fino uglajeni in prožni bas in se divili njegovemu mojstrskemu predavanju. Sedaj nas je zoper presenetil; vse ravnokar naštete vrline je pokazal še v veliko večji meri. Pri 'Jeftejevi prisegi' gre pač njemu precejšen del zasluge, da je delo tako lepo

²⁹ Posebna vrsta pogodbe, ki so jo dobili še neuveljavljeni, a zelo obetavni pevci, ki so bili še umetniško nezreli in so v prihodnje kandidirali za sprejem v Dvorno opero. V. Ukmar, n. d., str. 40.

³⁰ C. Cvetko, n. d., str. 31.

³¹ Osebni pogovor z gospodom Petrom Bedjaničem, 20. 2. 2013, T. Bohak, n. d., str. 88.

³² Osebni dnevnik Julija Betetta, brez paginacije.

uspelo. Kako izborno in dovršeno je pogodil Jefeja, se ne da popisati. Treba ga je bilo le čuti...«³³

Betetto se je v času, ko je bil že priznani solist Dvorne opere, redno pevsko izpopolnjeval pri različnih pevskih pedagogih: Eduardu Ungerju, Philipu Forstnu, Martinu Greifu in Ottu Iru (1890–1971), ki je v obdobju 1917–1952 solopetje poučeval na Dunaju in užival kot pedagog mednarodno veljavo, po letu 1952 pa se je kot pevski pedagog uveljavil v avstrijskem mestu Weyregg am Attersee.³⁴ Otto Iro je kot avtor priročnikov za pouk solopetja, kot so »*Diagnostik der Stimme*« (Verlag Die Stimmbildung, 1923) in »*Diagnostik und Pädagogik der Stimmbildung*« (Erdmann, 1961) ter takratni glavni urednik strokovne revije »*Stimmwissenschaftliche Blätter*« imel vsestranski vpliv na Betetta, kar potrjuje dejstvo, da si je Betetto v času, ko je že sam poučeval solopetje, z Irom redno dopisoval, a se pisma niso ohranila.³⁵ Predvidevamo, da se je Betetto pri oblikovanju lastne pevske šole ob Augustu Iffertu zgledoval tudi po Ottu Iru, čeprav ga je profesor, kot je povedal Betetto [...] »*po skoro enoletnem poučevanju odpustil s trditvijo, da mi ne more nič več novega pokazati.*«³⁶

Dunaj je zaznamoval tudi Betettovo zasebno življenje, saj je tam spoznal Novomeščanko Irmo Štukelj (1892–1982),³⁷ sicer sestro znanega olimpijca Leona Štuklja (1898–1999), s katero sta se 4. julija 1911 v Podzemlju v Beli krajini tudi poročila. Skupen dom sta si uredila na Dunaju, in sicer v XII. okraju v bližini gradu Schönbrunn.³⁸ Otrok nista imela. Kot je mogoče razbrati iz ohranjenih pisem, je med zakoncema Betetto vladalo izjemno spoštovanje in skrbnost – Irma oziroma »čako«, kot jo je ljubkovalno poimenoval Julij, je od moža redno prejemale mesečno nakazilo ali t. i. *Taschengeld*.³⁹

V letih pred prvo svetovno vojno so bile razmere v domovini precej drugačne kot na Dunaju. Vrata ljubljanske Opere so se leta 1913 dokončno zaprla zaradi strankarskih zdrah, ki so se dogajale med klerikalno in liberalno strujo – liberalna večina v ljubljanski mestni občini je hotela ohraniti gledališče, češ da to ne sme biti politično vprašanje, a so klerikalci, ki so takrat imeli večino v deželnem odboru, ostali neomajni – ukinili so finančno podporo Deželnemu gledališču. Že

³³ Stanko Premrl, Koncert »Glasbene Matic«, *Dom in svet* 23 (1910), št. 4, str. 189–191. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-FBJD8KKE/?query=%27keywords%3dkoncert+glasbene+matice%27&pageSize=25&frelation=Dom+in+svet&fyear=1910>, dostop 18. 10. 2012.

³⁴ Irovi pomembnejši učenci so bili: nemški tenorist Heinrich Knot (1870–1953), avstrijski basbaritonist Fritz Krenn (1887–1964), poljski basist in baritonist Josef von Manowarda (1890–1942), Laurens Albertus Bogtman, avstrijska sopranistka Hilde Guden (1917–1988), avstrijski basist Oscar Czerwenka (1924–2000). Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 Online-Edition, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.musiklexikon.ac.at/ml/?frames=yes>, dostop 22. 5. 2013.

³⁵ Dostopno na spletnem naslovu: <http://wachen.de/vollmert/ottoiro.htm>, dostop 17. 10. 2012, Osebni pogovor z gospodom Petrom Bedjaničem, 20. 02. 2013.

³⁶ Niko Štritof, »Razgovor z Betettom«, *Gledališki list, Opera* 7 (1927/1928), št. 10, str. 146.

³⁷ Iskrena hvala gospema Lidiji Pauko in Niki Pauko Orehek za posredovanje podatkov.

³⁸ V. Ukmar, n. d., str. 48–49.

³⁹ SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, II. Pisma.

med prvo svetovno vojno je 1918. leta ustanovljeni Slovenski gledališki konzorcij v Ljubljani na novo organiziral slovensko gledališče (obnovil slovensko opero z baletom). Predsednik konzorcija, Fran Govekar (1871–1949), si je zelo prizadeval, da bi se slovenski umetniki, ki so delovali izven meja, vrnilo v domovino – med povabljenimi je bil tudi Betetto. Prenovljeno gledališče je pričelo delovati jeseni leta 1918, še pred koncem vojne, in sicer z otvoritveno predstavo Bedřicha Smetane *Prodana nevesta* (3. 12. 1918). Leta 1920 je slovensko gledališče prešlo pod državno upravo in tako postalo osrednji državni gledališki zavod.⁴⁰ Zaradi pogodbenih obveznosti z Dvorno opero, ki so veljale do leta 1922, je Betetto moral nazaj na Dunaj, a želja po vrnitvi v Ljubljano in udejstvovanju na domačem opernem odru pri njem ni usahnila. Ko je bil leta 1922 Matej Hubad nastavljen za upravnika Narodnega gledališča v Ljubljani, je Betetta povabil domov in ga prepričal, da se je od dunajske dvorne opere poslovil. Tako je tudi bilo, Betetto je za dunajsko opero zadnjič nastopil s predstavami na salzburškem festivalu leta 1922.⁴¹ Iz ohranjenih pisem je razvidno, da se je leto po Betettovem odhodu (1923) z Dunaja v Ljubljano preselila tudi njegova žena Irma.⁴² Sprva sta stanovala na Gledališki ulici št. 14/III, kasneje pa sta se preselila na Župančičevo ulico št. 14/III v Ljubljani.⁴³

S sezono 1922/1923 se je v ljubljanski Operi začela pisati nova zgodovina, ki so jo med drugimi pisali odlični umetniki: Julij Betetto in ob njem tenorist primorskega rodu Mario Šimenc (1896–1958), hrvaški kapelnik in svetovljan Lovro Matačić (1899–1985) in basbaritonist hrvaškega rodu Nikola Cvejić (1896–1987). Iz spominov Julija Betetta je mogoče razbrati, da je bil prvi nastop ponovno na domačih tleh zanj izjemnega pomena. Pel je vlogo Kecala v *Prodani nevesti* in kot se je spominjal, so ga ljudje sprejeli »s toplim srcem in z odprtimi rokami. Vsi kolegi in občinstvo.«⁴⁴ V letih, ki jih je preživel na Dunaju, si je pridobil veliko znanja in bogatih izkušenj, ki jih je iskreno želel prenesti v domače glasbeno okolje. Z njegovim delom in vsestranskimi prizadevanji sta se slovenska gledališka in pevska kultura v 20. letih začeli močno vzpenjati. Matej Hubad, takratni ravnatelj Prvega jugoslovanskega konservatorija za glasbo in igralsko umetnost,⁴⁵ je prijatelja ob prihodu domov povabil k poučevanju

⁴⁰ V. Ukmar, »Podoba slovenske opere (1919–1939)«, *Kronika slovenskih mest* 7 (1940), št. 3, str. 172–177. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CCU5FGUV/?query=%27keywords%3dpodoba+slovenske+opere%27&pageSize=25>, dostop 20. 11. 2012, P. Kuret (2005), n. d., str. 16–17.

⁴¹ Osebni dnevnik Julija Betetta, brez paginacije.

⁴² Pismo J. Betetta ženi Irmi z Dunaja v Novo mesto, 30. 8. 1923, SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, II. Pisma, št. 139.

⁴³ SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, I. Listine, potrdila, izpiski, tiskovine in vizitke, št. 21, 23.

⁴⁴ V. Ukmar, n. d., str. 96.

⁴⁵ Na podlagi sklepov seje konzistorija je odbor Glasbene matice marca 1919 sklenil ustanoviti (društveni) konservatorij, ki je začel delovati jeseni leta 1919, leta 1920 pa je Prvi jugoslovanski konservatorij za glasbo in igralsko umetnost dobil pravico javnosti. Ravnatelj zavoda je postal Matej Hubad. Konservatorij v Ljubljani so delno poddržavili leta 1926, v celoti pa leto kasneje (1927). Cvetko Budkovič, »Matej Hubad«, *Kronika (Ljubljana)* 36, št. 1–2, str. 56–57, dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XHU6ZC3D/?query=%27keywords%3dma+tej+hubad%27&pageSize=25&fyear=1988>, dostop 3. 1. 2013.

solopetja in Betetto je privolil. Nadaljeval je delo, ki sta ga na šoli Glasbene matice in kasneje na t. i. društvenem konservatoriju pred njim zastavila njegova učitelja Fran Gerbič in Matej Hubad. Z izjemo sezon, ko je bil angažiran v Bavarski državni operi (1930–1932), je na konservatoriju, ki so ga v letu 1926 delno, leto kasneje pa v celoti poddržavili, poučeval vse do leta 1940.⁴⁶

Betettova prizadevanja na glasbeno-gledališkem področju niso bila brez težav – vzrok za to so bile neurejene razmere in številna nesoglasja v Operi. Friderik Rukavina, v obdobju 1918–1925 ravnatelj zavoda, je bil po Betettovem mnenju sicer dirigent z dobro rutino, a ni spadal v slovensko operno življenje, ker ni imel notranjega stika z njim – v mislih je imel značaj Rukavine, ki naj bi bil precej težaven, kar je vplivalo na slabo vzdušje in razpoloženje ansambla v Operi.⁴⁷ V obdobju, ki ga je Betetto preživljal na domačih tleh, so ljubljanski ansambel sestavljali češki, poljski, ruski, hrvaški in domači pevci, ki so bili vsaj deloma njegovi člani že pred vojno. Zraven Betetta velja omeniti še imena, kot so: Mario Šimenc, Leopold (Polde) Kovač, Svetozar Banovec, Ivan Levar (1888–1950), Pavla Lovše, Cirila Medved Škerlj, Ivanka Ribič (1895–1980), Zora Ropas (1893–1976), Emil Rumpel (1890–1960), Rezika Thaler, Vilma Thierry (1890–1942), idr. Betetto v obdobju po vojni največkrat omenja dirigenta Čeha Antonina Balatko (1895–1958)⁴⁸ in Antona Neffata,⁴⁹ ki sta bila dejavna v ljubljanski Operi že pred njegovim prihodom v domovino – Balatka od leta 1919, Neffat od leta 1921 in kasneje Nika Štritofa (1890–1944),⁵⁰ ki je postal dirigent ljubljanske Opere 1924. leta. Betetto je prišel domov z veliki pričakovanji, a je bil nad razmerami v Operi vedno bolj razočaran, ker je bil prepričan, da ansambel ne deluje dovolj zavzeto. Ko se je Friderik Rukavina v sezoni 1924/1925 poškodoval in bil hospitaliziran, je takratni veliki župan ljubljanske mestne oblasti dr. Vilko Baltič imenoval Betetta za njegovega namestnika. To delo je opravljal pet mesecev, vendar z rezultati ni bil zadovoljen. Betetto navaja, da je imel največ težav s Štritofom, ki je dremal za klavirjem ter Kogojem, ki se za dirigentskim pultom nikakor ni oziral na pevce, ampak samo na svoje

⁴⁶ Tina Bohak, *Julij Betetto in njegova vloga v razvoju glasbenega šolstva na Slovenskem*, dipl. n., Ljubljana: Akademija za glasbo, str. 20–22.

⁴⁷ V. Ukmar, n. d., str. 96–97.

⁴⁸ Češki dirigent in skladatelj Antonin Balatka je bil po diplomi iz kompozicije na mojstrski šoli konservatorija v Pragi od leta 1919 dirigent ljubljanske Opere. Razvil je širok repertoar (40 del) in uvajal češka dela. Od leta 1929 je deloval v Brnu. Skladal je orkestralno, komorno, filmsko in scensko glasbo; napisal je glasbo za 10 predstav v ljubljanski Drami in leta 1928 v Operi izvedel svojo baletno enodejanko *Iz jutrove dežele*. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 34.

⁴⁹ Dirigent Anton Neffat je obiskoval šolo Glasbene matice v Gorici, med leti 1912–1914 je študiral na Akademiji za glasbo in gledališko umetnost na Dunaju. V obdobju med 1921–1946 je bil dirigent Opere SNG v Ljubljani, nato do 1950 direktor in dirigent Opere SNG v Mariboru; veliko je prispeval k njeni obnovi in umetniški rasti. Je dobitnik Prešernove nagrade leta 1949. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 750.

⁵⁰ Dirigent in prevajalec Niko Štritof je leta 1908 končal klasično gimnazijo in šolo Glasbene matice v Ljubljani; delal je kot korepetitor in kapelnik Deželnega gledališča in se vpisal na študij prava na Dunaju (absolviral leta 1913). Med leti 1918–1922 je poučeval na Glasbeni matici v Ljubljani, nato delal kot zborovodja in pianist. Dirigiral in večkrat režiral je skoraj ves operni in operetni repertoar. Prevedel je 25 opernih libretov, katere odlikujeta kakovost in ubranost z glasbo. Kot skladatelja so ga zanimali zlasti folklorni motivi. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 1145.

razmišljanje in videnje tempa. Za nasvete se je največkrat obrnil na Mateja Hubada, ki je delo upravnika gledališča opravljal od leta 1922.⁵¹

Zaradi tako nemogočih razmer je Betetto razmišljal o vrnitvi na Dunaj – v času njegovega delovanja v Ljubljani je večkrat dobival pisma in vabila, naj se vrne nazaj v Dvorno opero, takratni direktor Schalk mu je celo pripravil pogodbo z odličnimi pogoji in ponudil stanovanje za bivanje »in der alten Hofburg« (v starem Dvoru, op. p.)! Tega so bili v času Betettovega ustvarjanja deležni le redki, samo najboljši umetniki. A Betetta je v domovini zadržalo prijateljstvo – pregovoril ga je Matej Hubad.⁵²

Betto je tako v Ljubljani ostal še nadaljnjih šest let, do leta 1930, saj so se medtem razmere izboljšale, posebno ko je leta 1925 Rukavino zamenjal dirigent in skladatelj Mirko Polič (1890–1951), ki je na mestu dirigenta in ravnatelja Opere ostal vse do leta 1939. V obdobju njegovega ravnanja je Opera doživela velik umetniški vzpon – orkester in solističen korpus sta postala precej bolj slovenska, kar je posledica večjih izobraževalnih možnosti, dirigenti so ostali več ali manj isti kot pri Rukavini, velik korak naprej pa so pomenile režije.⁵³ Kljub uspehom je liberalno usmerjeni Polič zaradi političnih intrig moral leta 1939 prepustiti mesto drugemu, politično primernejšemu kandidatu Vilku Ukmarju (1905–1991). Polič je iz Ljubljane odšel za dirigenta v beograjsko opero in se leta 1941 vrnil nazaj, kjer je od leta 1944 pod njegovim vodstvom na ljubljanski Glasbeni akademiji deloval Operni studio. Po drugi svetovni vojni (leta 1945) je bil Polič politično spet primeren kandidat – zato je ponovno prevzel prejšnje mesto v Operi in jo vodil do leta 1948.⁵⁴ Kot je razvidno iz pisem, ki jih je Betetto pošiljal ženi Irmu, je Betetto Poliča zelo cenil in je rad pel, kadar je on dirigiral, o njegovem značaju pa je menil, da je Polič zahrbtn in rezerviran do njega in njegovega dela.⁵⁵ Betetto se je leta 1930 odločil oditi v tujino – razlog je mogoče iskati v tem, da je v času svojega delovanja v ljubljanski Operi presegel okvire umetniškega poustvarjanja, ki mu jih je ponujala hiša, in si je želel delovati v operni hiši, ki bi mu nudila boljše možnosti za razvoj umetnika njegovega kova. Tam je namreč imel več možnosti za sodelovanje s svetovno priznanimi dirigenti, pevske solisti, režiserji idr., prav tako se je želel izpopolniti na pedagoškem področju, da bi lahko ustrezno poučeval »pevske naraščajce«.⁵⁶ Od svojega zastopnika na Dunaju je prejel obvestilo, da iščejo v Bavarski državni Operi prvega basista za resno (seriozno) stroko. Čeprav je izvedel, da je pred njim neuspešno opravljal avdicijo že šest kandidatov, se je odločil kandidirati in vlogo dobil. Na avdiciji je z orkestrom pel sprev deželnega grofa v operi

⁵¹ V. Ukmar, n. d., str. 102–103.

⁵² Prav tam, str. 106.

⁵³ D. Koter, »Razvoj profila gledališkega in opernega režiserja na Slovenskem med obema vojnama«, *Muzikološki zbornik* 46/II, str. 116–119, D. Koter (2012), n. d., str. 64–65.

⁵⁴ P. Kuret, n. d., str. 17–22, T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 876, D. Koter (2012), n. d., str. 38–39.

⁵⁵ Pismo J. Betetta ženi Irmu iz Münchna v Ljubljano, 29. 02. 1932, SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, II. Pisma, št. 190.

⁵⁶ Pavel Debevec, »Julij Betetto v Dresdnu«, *Gledališki list, Opera* 8 (1928/1929), št. 13, str. 99–102.

Tannhäuser Richarda Wagnerja in Sarastrovo arijo iz Mozartove opere *Čarobna piščal*. V komisiji je bil prisoten tudi takratni generalni glasbeni direktor, veliki dirigent Hans Knappertsbusch (1888–1965). Vse prisotne je Betetto tako navdušil, da je imel še isti dan pripravljeno pogodbo. V Münchnu je največ poustvarjal Wagnerjev (seriozni) repertoar: bil je Landgraf v *Tannhäuserju*, Gurnemanz v Parsifalu, Fafner v *Renskem zlatu*, Hundinga v *Walküri* in Dalanda v *Holandcu*, poustvaril je Sarastra v Mozartovi *Čarobni piščali*, kardinala Brognija v *Židinj* Fromental Halévyja, pastirja v Hegerjevi operi *Berač brez imena*, posebej za münchensko opero pa je moral naštudirati tudi Rossinijevo *Angelino* in Wolf-Ferrarijevo opero *Sley*.⁵⁷ Leta 1932 se je zaradi pogodbenih obveznosti vrnil v Ljubljano. Takoj po vrnitvi je Matej Hubad ponovno obudil misel, ki jo je Betettu omenjal že pred odhodom, a se zanjo ni kaj pretirano zmenil – da bi ga zamenjal na ravnateljskem mestu Konservatorija. Takrat se je odločil za kandidaturo. Iz Betettovih spominov izvemo, da je bila zakulisna borba precej huda, a je Ministrstvo za prosveto novembra leta 1933 odločilo Betettu v prid. Delo ravnatelja konservatorija je vestno opravljal sedem let – do leta 1940.⁵⁸

Z Betettom, ravnateljem Državnega konservatorija, je slovensko glasbeno šolstvo na področju solopetja dobilo prve sistematično sestavljene učne načrte za nižjo, srednjo in višjo stopnjo šolanja. Ti načrti so kot njegov izvirni prispevek dobili končno obliko leta 1936. Izdelal jih je na podlagi dognanj in izkušenj pomembnih evropskih solopevskih pedagogov, Augusta Ifferta, Otta Ira, Franza Wilhelma Abta (1819–1885), Thuiskona Hauptnerja idr. ter iz lastne prakse. Betettova šola je temeljila na izvrstni solopevski tehniki oziroma metodiki poučevanja, ki jo je razvil na podlagi priročnikov/pevskih šol, ki jih je uporabljal tekom študija solopetja in na podlagi lastnih izkušenj v umetniški karieri oziroma pri poučevanju solopetja. Betettova pevska šola je zaradi svoje izredne sistematike, premišljenih tehničnih vaj in njegovega spoštljivega individualnega pristopa slovela kot zelo cenjena in kvalitetna, kar se je posebej izkazalo v uspešnih opernih, koncertnih in pedagoških karierah učencev, ki so se šolali redno oz. pri zrelih umetnikih, ki so se prav zaradi slovesa Julija Betetta in njegove šole želeli pevsko izpopolnjevati ravno pri njem. Pomemben segment pevske šole predstavlja tudi metodika poučevanja petja, ki jo je Betetto sam zapisal, čeprav, kot ugotavljamo, gre za skupek vaj za boljšo izgovorjavo, ki je za pevca zagotovo zelo pomembna. Morebitnih virov oz. literature v svojem rokopisu ni navedel, iz česar sklepamo, da je zapisano verjetno nastopalo kot priročnik za njegove učence in študente, pri čemer se je kot avtor naslonil na lastno dolgoletno prakso. Prav tako je potrebno poudariti temeljno spoznanje, da pevske šole Julija Betetta v aktualni pevski pedagoški praksi ni zaslediti, saj med pevske pedagogi, ki so v času od njegove smrti do sedanjosti delovali na Akademiji za glasbo kot osrednji solopevski vzgojno-izobraževalni ustanovi na

⁵⁷ Osebni dnevnik Julija Betetta, brez paginacije.

⁵⁸ C. Budkovič (1988), n. d., str. 57, V. Ukmar, n. d., str. 115.

Slovenskem, ni bilo nikogar izmed njegovih učencev, ki bi poučeval solopetje po njegovih nazorih. Prav tako večina nekdanjih Betettovih učencih ni aktivno delovala na ravni zasebnega poučevanja. Ker je Betettova pevška šola primerljiva s poučevanjem petja na evropski ravni in je z njo dosegal izjemne pedagoške uspehe, bi veljalo njene vsebinske in metodične prijeme, kot jih je zapisal, ohraniti in jih upoštevati tudi v sedANJI pedagoški praksi.

Poleg vodenja konservatorija je leta 1934 prevzel še vodstvo glasbene šole Glasbene matice, se tudi sam posvečal pedagoškemu delu in bil stalni gost v Talijinem hramu v Ljubljani. Zelo zapolnjen delavnik mu ni omogočal, da bi ob večerih zahajal v kakšno družbo – po značaju je bil veseljak, a se je zaradi skrbi za svoj pevski organ izogibal veseljačenja. Pri njem je bila vedno v ospredju kariera.⁵⁹

V ljubljanski Operi je sodeloval pri številnih uprizoritvah basovskih vlog tako doma kot na gostovanjih (Dubrovnik, Split, Sarajevo, Šibenik, Trst): kot je bilo že povedano, še naprej je blestel v *Prodani nevesti* Bedřicha Smetane, bil Lothario v Thomasovi operi *Mignon*, Don Basilio v *Seviljskem brivcu* Gioacchina Rossinija, Lunardo v Wolf-Ferrarijevih *Štirih grobijanih*, baron Ochs v *Kavalirju z rožo* Richarda Straussa, kralj Tief v operi *Zaljubljen v tri oranže* Sergeja Prokofjeva, posebej rad pa je imel vlogo Gurnemanza v Wagnerjevem *Parsifalu*.⁶⁰

Državni konservatorij, ki je imel poleg nižje, srednje in višje glasbene šole tudi dirigentsko šolo, je postopoma kazal vsestranske uspehe. Leta 1936, deset let po prvem delnem podržavljenju konservatorija, je beograjsko Ministrstvo za prosveto pripravilo uredbo o srednjih in visokih glasbenih šolah. V Ljubljani so se ob tej novici sešli zastopniki Državnega konservatorija in šole Glasbene matice ter se ob podpori Društva prijateljev Glasbene akademije dogovorili, da je čas za ustanovitev visoke glasbene šole tudi v Ljubljani (in ne samo v Beogradu in Zagrebu).⁶¹ V državni komisiji, ki je konec leta 1937 razpravljala o umetniških zavodih, je Slovenijo zastopal Julij Betetto. Leta 1939 je bil akt podpisan in ustanovljena je bila Glasbena akademija v Ljubljani. Beograjski minister je ob koncu istega leta imenoval prve tri redno zaposlene akademske učitelje: Julija Betetta, organista in skladatelja Stanka Premrla, takratnega ravnatelja stolnega cerkvenega zbora in honorarnega učitelja na Državnem konservatoriju, ter Antona Trosta (1889–1973),⁶² uglednega pianista, ki je postal še prvi rektor

⁵⁹ SGM Ljubljana, fond Julij Betetto, II. Pisma.

⁶⁰ Osebni dnevnik Julija Betetta, brez paginacije.

⁶¹ Vladimir Ravnihar, »Akcija za Glasbeno akademijo v Ljubljani«, *Jutro* 19 (1938), št. 34, str. 5.

⁶² Pianist in pedagog Anton Trost je med leti 1902–1908 študiral na šoli Glasbene matice v Ljubljani, leta 1912 je diplomiral na Akademiji za glasbo in gledališko umetnost na Dunaju. Med leti 1908–1909 in 1912–1914 je poučeval na šoli Glasbene matice v Ljubljani, med leti 1914–1940 na dunajskem konservatoriju Eduarda Horáka in zasebno; v obdobju 1939–1956 je bil redni profesor na Glasbeni akademiji oz. Akademiji za glasbo v Ljubljani. Kot pedagog je med drugim vzgojil J. Ravnika, L. M. Škerjanca, B. Lesjaka. Leta 1949 je bil prejemnik Prešernove nagrade. T. Stanonik, L. Brenk, n. d., str. 1203.

ustanove (med leti 1940–1942). V letu 1942 je Trosta zamenjal Julij Betetto, ki je to delo opravljal do januarja leta 1946, ko se je Glasbena akademija preimenovala v Akademijo za glasbo⁶³ – Betetto je bil vse od njene ustanovitve leta 1939 do leta 1962, ko se je upokojil, predstojnik oddelka za solopetje in pevski pedagog, po preimenovanju pa je bil še dvakrat imenovan za rektorja in sicer v obdobju od 1947 do 1950 in od leta 1957 do upokojitve (1962).⁶⁴ Kot rektor si je zelo prizadeval za kvalitetno izvajanje pouka, ki bi bilo primerljivo z mednarodnimi merili, zato je nekoč dejal: »*Ko sem leta 1933 prevzel ravnateljske posle Glasbenega konservatorija, mi je bila ena izmed mnogih želja dvigniti solopevski pouk na raven, ki bi mogla konkurirati mednarodnim merilom. Z ustanovitvijo Glasbene akademije leta 1939 smo dosegli in prevzeli ne samo pravice ugodnejše perspektive, temveč tudi dolžnosti izobraževati in izvežbati solopevski naraščaj do najbolj dosegljive zrelosti tako v pedagoški kot v reproduktivni smeri. Statistični pregled absolventov izpričuje, da je Akademija to svojo nalogo uspešno vršila.*«⁶⁵

Kljub temu da je bila slovenska javnost Betettu zelo naklonjena, mu je zaradi osebnega spora operno vodstvo (v obdobju 1951–1957 je bil direktor ljubljanske Opere dr. Valens Vodušek) po njegovem osebnem jubileju leta 1954 poslalo pismo, v katerem so mu odpovedali sodelovanje in mu sporočili, da ga ne potrebujejo več. Čeprav mu je ljubljanska Opera ob 50. letnici umetniškega delovanja priredila jubilejno predstavo, in sicer Rossinijevega *Seviljskega brivca*, v kateri je blestel kot Don Basilio, je potrebno poudariti, da je bil Betetto takrat že prileten gospod, star devetinšestdeset let, katerega glas verjetno ni bil več tako vitalen, prodoren, vibrato se je najbrž s starostjo pričel povečevati, igralske kretnje so verjetno postajale okretnejše, ne nazadnje pa so v Operi bili angažirani že mladi solisti France Langus (1920–1972), Ladko Korošec (1920–1995), Friderik Lupša (1908–1986), Samo Smerkolj (1921–1993), Danilo Merlak (1921–1979) idr., ki so s svojo mladostjo, predvsem pa s prožnim in brezhibnim glasom lahko dali pevski vlogi večje razsežnosti kot priletni Betetto. Kljub vsemu pa takšen način odslovitve ni bil najbolj primeren. Odpoved je Betetta izjemno prizadela, zato je prenehal s pevskim poustvarjanjem tako na opernem kot tudi na koncertnem področju. Od 1954. leta pa vse do svoje smrti leta 1963 se je posvečal le še pedagoškemu delu, katerega sad so številni učenci, ki so postali uveljavljeni operni in koncertni pevci ne samo doma, ampak tudi na tujem. V obdobju med obema vojnama je npr. poučeval Reziko Thaler, Ivanko Ribič, Vekoslava Janka, Marijana Rusa, Friderika Lupšo idr., med in po drugi svetovni vojni pa Valerijo Heybal, Rudolfa Francla, Ladka Korošca, Miroslava Brajnika, Sama Smerkolja,

---

⁶³ Ana Klopčič, *Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije (1939–1945)*, dipl. n., Ljubljana: Akademija za glasbo, 2010, str. 61.

⁶⁴ T. Bohak (2009), n. d., str. 5.

⁶⁵ Prav tam, str. 171.

Sonjo Draksler, Marijo Bitenc Samec idr.⁶⁶ Kako cenjen pevski pedagog je bil Julij Betetto tudi drugod po Jugoslaviji, priča med drugim povabilo iz leta 1955 o gostovanju na novoustanovljeni *Muzički akademiji* v Sarajevu, kjer je sodeloval pri pripravi učnih načrtov za visokošolski pouk solopetja. Ker se dokumenti o njegovem gostovanju niso ohranili, izvemo le, da je bila Bettetova asistentka Bruna Špiler (1921–1979)⁶⁷, ki je poučevala na tamkajšnji akademiji do leta 1979 in je nadaljevala s t. i. Bettetovim načinom poučevanja.⁶⁸ Špilerjeva je na podlagi bogatih pedagoških izkušenj izdala priročnik z naslovom *Umjetnost solo pjevanja* (Sarajevo, 1972), v katerem predstavi svoj pogled na pouk solopetja, a Betetta v njem ne omenja.⁶⁹

V svojem življenju je Mojster, kot so ga poimenovali nekateri prijatelji, poustvaril večino basbaritonskih in basovskih vlog – od izrazito liričnih, do dramatičnih in buffo vlog, izjemno uspešen je bil tudi kot koncertni pevec in pevski pedagog. Za svoje dosežke je bil dvakrat nagrajen: leta 1951 je prejel Prešernovo nagrado za umetniško in pedagoško delo, leta 1962 pa Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Velika angažiranost, starost, skrbi in odpoved sodelovanja z ljubljansko Opero po 50. obletnici delovanja so Bettetu načeli zdravje – 14. januarja 1963 je umrl na nevrološki kliniki v Ljubljani – za posledicami srčne kapi.⁷⁰ Pokopan je skupaj z ženo Irmo v grobu družin Plemelj – Štukelj na mariborskem Pobreškem pokopališču, kamor so njune posmrtno ostanke z ljubljanskih Plečnikovih Žal prenesli 7. julija 2006.⁷¹

Zanj je bila značilna počasna in čista izgovorjava z manjšim pridihom ljubljanskega narečja, zelo poudarjena obrazna mimika z nagubanim čelom in močno razgibanimi ustnicami med govorom, ki so se ob neugodnem razpoloženju kar hitro našobila. Bil je človek, ki se je vse svoje življenje na odru razdajal, predvsem v ljubljanskem obdobju, ko si je prizadeval, da bi povzdignil ljubljansko Opero in ne nazadnje gledališko in pevsko kulturo postavil na primerljivo mednarodno raven. Prav tako ga je odlikovalo zelo sistematično

⁶⁶ NUK Ljubljana, Glasbena zbirka, fond Julij Betetto, mapa Konservatorij, Akademija, poučevanje – osebni zvezek Julija Bettetta, T. Bohak (2013), n. d., str. 219–252.

⁶⁷ Pevska pedagoginja Bruna Špiler, rojena Zimić, je študij solopetja zaključila pri slovenskem tenoristu mednarodnega slovesa in profesorju Josipu Rijavcu (1890–1959) na *Muzički akademiji* v Beogradu. Kot strokovnjakinja na področju metod poučevanja solopetja, je velikokrat obiskala *Conservatorio di musica* »G. Verdi« v Milanu in *Accademia Nazionale di Santa Cecilia* v Rimu. V Sarajevu je od leta 1953 poučevala solopetje na Srednji glasbeni šoli, v obdobju 1955 - 1979 pa je bila asistentka in kasneje profesorica solopetja na tamkajšnji Akademiji za glasbo, od leta 1964 tudi predstojnica oddelka. Špilerjeva je veliko koncertirala v Zagrebu, Beogradu in Sarajevu tako kot solistka na recitalih kot tudi z orkestrsko spremljavo. Kot pevka pedagoginja je dosegala izvrstne rezultate s svojimi učenci, med katerimi najdemo bosansko sopranistko Ljiljano Molnar - Talajić (1938–2007) in srbsko sopranistko Radmila Smiljanić, ki je bila v obdobju 1959–1963 študentka solopetja pri Juliju Bettetu na ljubljanski Akademiji za glasbo, po njegovi smrti pa je študij nadaljevala pri Brunu Špiler na sarajevski *Muzički akademiji*. V Herceg Novem (Črna gora) od leta 2008 organizirajo tudi mednarodno tekmovanje solopevcev, poimenovano po Brunu Špiler. http://www.brunaspiler.com/hm_page.html?cachebuster=1366792798215, dostop 24. 4. 2013.

⁶⁸ Pogovor z doc. dr. Jasmino Talam - korespondenco v elektronski obliki hrani avtorica.

⁶⁹ Bruna Špiler, *Umjetnost solo pjevanja*, Sarajevo: Muzička akademija, 1972.

⁷⁰ Osebni pogovor z gospodom Petrom Bedjaničem, 20. 02. 2013.

⁷¹ Iskrena hvala gospema Lidiji Pauko in Niki Pauko Orehek za posredovanje podatkov.

pedagoško delo, red, disciplina, odločnost in smisel za dovtipe. Ob zaključku svoje umetniške kariere opernega pevca leta 1954 je vse svoje znanje in izkušnje usmeril v pedagoško delo, v katerem ni manjkalo smeha, zabave in idej, s katerimi je učencem na malo drugačen način predstavil posamezne skladbe in tudi tehnične probleme, s katerimi so se učenci soočali. Nedvomno je razlog tako velikega števila učencev tudi v njegovem izjemnem smislu za poučevanje.⁷²

Sklep

O uspešnem šolanju in hitrem vzponu Julija Betetta na gledališkem odru priča dejstvo, da je že s pričetkom študija na priporočilo takratnega vodje operne šole na dunajski Akademiji in prvega režiserja tamkajšnje Dvorne opere, Augusta Stolla, z osrednjo dunajsko operno hišo podpisal pogodbo za obdobje šest let. Akademijo je v dveh letih zaključil z odliko in po koncu šolanja postal solist. Kljub bogati in uspešni karieri je pri sedemintridesetih letih Dunaj zapustil in se vrnil v Ljubljano, kar se zdi nenavadno. Razloge za takšno odločitev lahko med drugim iščemo v njegovih nazorih, pri katerih je izstopal domovinski čut. Zagotovo se je zavedal provincialnosti slovenskega prostora, pomanjkljivosti glasbenega izobraževanja in dokaj skromne ravni ljubljanske Opere, kar ga je nedvomno spodbujalo k temu, da bi s svojim znanjem vplival na dvig ravni slovenske operne scene in njeno približevanje razvitejšim sredinam tedanje Evrope. Da bi vse to dosegel, je v bistvu žrtvoval lastno kariero in se zadovoljil z delovanjem v majhni Ljubljani. Kot zrel umetnik je med drugim poznal pomen osnovnega pevskega izobraževanja in morda je prav zato sprejel povabilo Mateja Hubada, da prevzame organizacijo in izvajanje solopevskega pouka na ljubljanskem konservatoriju, s čimer je lahko vplival na postopni dvig umetniške ravni ljubljanske Opere.

Bettetova vrnitev v Ljubljano (v sezoni 1922/1923) je za slovensko operno hišo pomenila začetek novega razvojnega obdobja. Umetnik evropskega kova, kot je bil Julij Betetto, je z bogatimi izkušnjami korenito pripomogel k dvigu ravni ljubljanske Opere, ne samo s pevskega vidika, ampak tudi režijskega, saj je marsikdaj režijo sooblikoval v smislu, kot so počeli na Dunaju. Kljub bridkim izkušnjam ob težavah z glasilkami je bilo njegovo delovanje na ljubljanskem odru izjemno plodovito in to tudi po letu 1924, ko je pričel poučevati na Konservatoriju Glasbene matice. Navdušenje nad domovino in novim življenjskim poslanstvom se je pri Betettu zaradi slabih razmer že po nekaj sezonah ohladilo. Ker je bilo gmotno stanje ljubljanskega Talijinega hrama sredi dvajsetih let 20. stoletja slabo in ker ansambel ni zmožal večjih presežkov, se je v danih razmerah spogledoval z mislijo, da bi se vrnil v tujino – želel je peti pod taktirko svetovno znanih dirigentov, se odrsko izpopolnjevati in sodelovati z znanimi režiserji, ne nazadnje peti s pevci velikega kova, ki so takrat nastopali v

---

⁷² Osebni pogovor z gospo Marijo Bitenc Samec, 4. 2. 2012 in gospodom Petrom Bedjaničem, 20. 2. 2013.

največjih opernih hišah po Evropi. K temu so gotovo pripomogle še intrige, slabe finančne razmere in veliko rivalstvo v domačem ansamblu. Ko je uspešno opravil avdicijo v Münchenski Operi, je septembra 1930 odpotoval na Bavarsko.

Julij Betetto je v Münchnu pel dve sezoni, kjer je največ poustvarjal predvsem Wagnerjev repertoar. V tem času je pridobil pomembne izkušnje tako na področju odrskega giba kot tehnike solopetja, kar je v nadaljnjem življenju s pridom uporabil. Kljub uspehom so mu konec januarja 1932 pogodbo odpovedali in razočaran se je vrnil v Ljubljano. To je bila ena večjih bridkih izkušenj v njegovem življenju. Tolažila ga je le misel, da ima v ljubljanski Operi podpisano veljavno pogodbo in da bo v primeru upokojitve s pokojnino finančno preskrbljen.

Po vrnitvi v Ljubljano (junija 1932) se je kot primarno posvetil pedagoškemu delu – leta 1933 je postal ravnatelj Državnega konservatorija, poučeval je solopetje, v ljubljanski Operi pa je deloval kot stalni gost. Zdi se, da je ravno zaradi hvaležne publike in pozitivne kritike še vztrajal na opernem odru, čeprav mu je ob šolskih obveznostih za umetniško udejstvovanje zmanjkovalo časa. Januarja 1954 je Julij Betetto v velikem slogu praznoval 50-letnico umetniškega delovanja in operno vodstvo mu je priredilo jubilejno predstavo, Rossinijevo opero *Seviljski brivec*, v kateri je nastopil kot Don Basilio, ne vedoč, da je to njegov zadnji. Po prejemu odpovednega pisma je prenehal z vsakršnim nastopanjem. Kljub temu, da je bil iskreno predan pedagoškemu delu, je potrebno poudariti, da mu je v življenju največ pomenilo delovanje na odru.

Literatura

- Adresar mesta Ljubljane in okolice* (1928). Ljubljana: Adana, založniška in propagandna družba.
- Alte Hofburg*. Elektronski vir. Dostopno na: <http://www.aviewoncities.com/vienna/hofburg.htm>. (dostop 20. 11. 2012)
- Bohak, T. (2009): *Julij Betetto in njegova vloga v razvoju glasbenega šolstva na Slovenskem*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Akademija za glasbo.
- Bohak, T. (2013): *Pevska šola Julija Betetta*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Akademija za glasbo.
- Budkovič, C. (1988): Matej Hubad. *Kronika*, let. 36, št. 1/2, str. 48–59.
- Cvetko, C. (1990): *Julij Betetto – umetnik, pedagog in organizator glasbenega šolstva*. Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej.
- Debevec, P. (1928/1929): Julij Betetto v Dresdnu. *Gledališki list, Opera*, let. 8, št. 13, str. 99–102.
- Filipčič, V. (1996): Grof Juraj Oršič u preporodnom pokretu. *Radovi*, št. 29, str. 1–10.

- Foerster, V. (1907): Ljudski koncert Glasbene Matice. *Ljubljanski zvon*, let. 27, št. 2, str. 122–123.
- Goršič, France. Elektronski vir. Dostopno na: <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:0631/VIEW/>. (dostop 26. 8. 2012)
- Hrovatin, dr. R. (1947/1948): Pregled dela slovenskega umetnika ob jubileju Julija Betetta. *Gledališki list, Opera*, let. 27, št. 11, str. 167.
- Iffert, August. Elektronski vir. Dostopno na: http://de.wikipedia.org/wiki/August_Iffert. (dostop 17. 10. 2012)
- Iffert, August. Elektronski vir. Dostopno na: <http://d-nb.info/gnd/117124591/about/html>. (dostop 17. 10. 2012)
- Iffert, August. Elektronski vir. Dostopno na: http://toolserver.org/~apper/pd/person/August_Iffert. (dostop 17. 10. 2012)
- Iro, Otto. Elektronski vir. Dostopno na: <http://www.musiklexikon.ac.at/ml?frames=yes>. (dostop 22. 5. 2013)
- Iro, Otto. Elektronski vir. Dostopno na: <http://wachen.de/vollmert/ottoiro.htm>. (dostop 17. 10. 2012)
- Klopčič, A. (2010): *Ustanovitev in delovanje Glasbene akademije (1939–1945)*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Akademija za glasbo.
- Koter, D. (2010): Razvoj profila gledališkega in opernega režiserja na Slovenskem med obema vojnama. *Muzikološki zbornik*, let. 46/II, str. 116–119.
- Koter, D. (2012): *Slovenska glasba 1848–1918*. Ljubljana: Študentska založba.
- Koter, D. (2012): *Slovenska glasba 1918–1991*. Ljubljana: Študentska založba.
- Kresal, F. (1995): Mezde in plače na Slovenskem od novele obrtnega reda 1885 do kolektivnih pogodb 1991. *Prispevki za novejšo zgodovino*, let. 35, št. 1–2, str. 10–12.
- Kuret, P. (2005): *Sto slovenskih opernih zvezd*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Neznan avtor. (1899): Osebne vesti. *Kmetijske in rokodelske novice*, let. 57, št. 11, str. 106.
- Neznan avtor. (1914): Uradni seznam izgub o izgubah 17. pešpolka. *Slovenec*, let. 42, št. 232, str. 4.
- Neznan avtor. (1925): Ravnatelj Anton Jeršinović. *Nova doba*, let. 7, št. 119, str. 2.
- Neznan avtor. (1939): Uredba o umetniških šolah. *Slovenec*, let. 67, št. 181a, str. 2.
- NUK Ljubljana, Glasbena zbirka, fond Akademija za glasbo.
- NUK Ljubljana, Glasbena zbirka, fond Julij Betetto.
- NUK Ljubljana, Glasbena zbirka, fond Matej Hubad.
- Osebni dnevnik Julija Betetta, v zasebni zbirki avtorice.

- Osební pogovor z gospo Marijo Bitenc Samec, 4. 2. 2012
- Osební pogovor z gospodom Petrom Bedjaničem, 20. 2. 2013
- Pajnič, Edvard. Elektronski vir. Dostopno na:
<http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:1931/VIEW/>. (dostop 26. 8. 2012)
- Pogovor z Jasmino Talam – korespondenco v elektronski obliki hrani avtorica.
- Premrl, S. (1910): Koncert »Glasbene Matice«. *Dom in svet*, let. 23, št. 4, str. 189–191.
- Ravnihar, V. (1938): Akcija za Glasbeno akademijo v Ljubljani. *Jutro*, let. 19, št. 34, str. 5.
- Robida, Adolf. Elektronski vir. Dostopno na:
<http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2584/VIEW/> (dostop 31. maj 2013).
- Rosiva, A. (1906): Slovenska opera. *Dom in svet*, let. 19, št. 2, str. 126–127.
- Samec, S. (ur., 1972): *Slovenski gledališki leksikon*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.
- Slovenski gledališki muzej Ljubljana, fond Julij Betetto.
- Stanonik, T., Brenk, L. (2008): *Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Škulj, E., (ur., 2000): *Gerbičev zbornik*. Ljubljana: Knjižica Cerkvenega glasbenika, Družina.
- Špiler, B. (1972): *Umjetnost solo pjevanja*. Sarajevo: Muzička akademija.
- Špiler, Bruna. Elektronski vir. Dostopno na spletnem naslovu:
http://www.brunaspiler.com/hm_page.html?cachebuster=1366792798215. (dostop 24. 4. 2013)
- Štritof, N. (1927/1928): Razgovor z Betettom. *Gledališki list, Opera*, let. 7, št. 10, str. 146.
- Ukmar, V. (1940): Podoba slovenske opere (1919–1939). *Kronika slovenskih mest*, let. 7, št. 3, str. 172–177.
- Ukmar, V. (1961): *Srečanja z Julijem Betettom*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Valenčič, V. (1970): Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja. *Kronika*, let. 18, št. 3, str. 138.
- Zottmann, Karol. Elektronski vir. Dostopno na:
www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-LQ825P21/...631f.../PDF. (dostop 26. 8. 2012)
- Zottmann, Karol. Elektronski vir. Dostopno na:
www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NY9VM0YR/.../PDF. (dostop 26. 8. 2012)